

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

32

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • יום רביעי לסדר וישלח תשע"ב

כל ספרי המקובלים על סתרי התורה, הזוהר הקדוש, כתבי האר"י, רבי חיים ויטאל, ספרי הקבלה של הגר"א, קל"ח פתחי חכמה להרמח"ל, הכתובים בלשונות של קבלה עמוקים מאד, כך גם רבינו הקדוש כתב את המשניות ורמזו בהם הרבה סתרי תורה שבעל פה.

וכגון מה שאמרו (ע"ז יד, ב) כי לאברהם אבינו היו ארבע מאות פרקים במסכת עבודה זרה, וכי אלו ארבע מאות פרקים של הלכות? הרי אין לנו בשולחן ערוך הלכות רבות כל כך בהלכות עבודה זרה, ומסתבר כי ארבע מאות פרקים אלו היו סתרי תורה של ענייני אמונה, כי עבודה זרה היא חיסרון אמונה, ולאברהם אבינו היו ארבע מאות פרקים של ענייני אמונה, מה נקרא אמונה.

וכשאמרו בגמרא 'חיסורי מחסרה והכי קתני', זהו דבר שרבי החסירו בכוונה על פי הפירוש הנסתר של המשנה, והרמ"ע מפאנו והגר"א שם הביאו רמז לזה מהפסוק בשיר השירים (ז, ב) "חמוקי ירכיך", 'חמוק' ראשי תיבות חיסורי מחסרה והכי קתני, ו'ירכיך' היינו נסתר וכמו שאמרו (מו"ק טז, א) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, והיינו שכל חיסורי מחסרה שבש"ס הם מסתרי התורה, וכל זה מרומז בשיר השירים, כמו שמצינו שמרומז בשיר השירים גם על שישים מסכתות הש"ס, שאמרו חז"ל במדרש (במדבר רבה יח, כא) על הפסוק "שישים המה מלכותי" - שישים מסכתות.

ונחזור לדברינו, שהובא בגמרא על לוי ורבי שמעון ברבי שלמדו תורה מפי רבי, וכתוב שם שרבי למד איתם ספרי נביאים וכתובים, וכשאמרו את אחד מספרי המקרא והיו צריכים להתחיל ספר חדש התחיל ויכוח ביניהם, כי רבי היה מלמד אותם לפי מה שהם ביקשו ללמוד, וכל אחד מהם רצה ללמוד ספר אחר, לוי רצה ללמוד ספר משלי, ורבי שמעון ברבי רצה ללמוד תהלים, ולבסוף הצליח רבי שמעון ברבי לכפות ולשכנע את לוי שילמדו תהלים.

והנה בגמרא כי אכן התחילו ללמוד תהלים, וכשהגיעו לפסוק השני בתהלים "כי אם בתורת השם חפצו" פירש להם רבי ואמר, מהו חפצו? שאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, ושמע זאת לוי ואמר "רבי, נתת לנו רשות לעמוד", והיינו שהוא צריך לעזוב את רבי, מפני שאין לבו חפץ ללמוד עכשיו תהלים, והוא רוצה יותר ללמוד ספר משלי ולא תהלים, וצריך ללכת ללמוד משלי כפי מה שלבו חפץ, ולא להמשיך ללמוד תהלים שאין לבו חפץ בזה.

ורש"י פירש שם "ממקום שלבו חפץ" - לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש הימנו שאם ישנה לו מסכת אחרת אין מתקיימת לפי שלבו על תאוותיו", והיינו כיון שלבו חפץ ללמוד עניין אחר, הרי בשעת הלימוד הוא טרוד כל הזמן מדוע אינני לומד את אותו עניין, ואינו יכול להתרכז כראוי להבין את מה שהוא לומד, כי אכפת לו מדוע אינו לומד עכשיו משלי, ואפילו שיוכל ללמוד משלי בפעם אחרת, מכל מקום כיון שלבו חפץ ללמוד עכשיו משלי, לבו טרוד בשאיפה הזאת, עד שאינו מסוגל להתרכז כראוי בלימודו.

ולמדנו מזה שאם יש מחשבה נוספת בשעת הלימוד, זה כבר גורם שאינו יכול להתרכז בלימודו כראוי, ואפילו לוי שהיה תנא ותלמיד של רבי, היה אסור לו ללמוד תהלים בזמן שלבו חפץ משלי, כי מאחר שאין לבו חפץ בזה לא יוכל להבין את מה שהוא לומד, ואפילו אם יבין משהו זה לא יהיה עומק ההבנה כמו שהיה מבין במה שלבו חפץ, ולא יהיה לו את העריבות והסקרנות (ראה בהרחבה 'דרכי החיזוק' 25, 28) שצריכים להיות בלימוד התורה, כיון שלבו על תאוותו ללמוד משלי כפי מה שלבו

ענייני חינוך, אינם נוגעים לבחורים, אבל בעתיד יהיו נוגעים גם להם, כיצד מחנכים. כבר דיברנו שיש הורים שמחנכים את ילדיהם בצורה שאינה נכונה, מחנכים את הילדים ליראת שמים, לתורה ולמצוות, אבל החינוך הוא חינוך כזה שגורם לילד שישנא את התורה והמצוות, מפני שמחנכים אותו בכפייה, ועל ידי זה התוצאה היא הפוכה.

ומעשה שהיה לפני שנים רבות בבעל תשובה ממשפחה ידועה, שבצעירותו התדרדר ויצא לתרבות רעה, וכשהתבגר לאחר נישואיו חזר בתשובה, והוא שומע שיעורים ולומד הכל חוץ מגמרא, הוא נהנה לשמוע הלכות, דברי אגדה ומוסר, ועושה מצוות, מעשים טובים וחסד, תפילה, מהכל הוא נהנה חוץ מלימוד הגמרא, מפני שכשהיה ילד לא רצה ללמוד גמרא, וההורים הכריחו אותו בכפייה ללמוד גמרא, ומאז נשאר לו פחד מלימוד הגמרא, עד שכבר אינו מסוגל ללמוד גמרא, וצריך פסיכולוג שיוציא את הפחד מלבו.

והדברים ידועים, שאם מכריחים את הילד לעשות דבר בכפייה, זה משניא עליו את אותו הדבר, וכשמכריחים את הילדים להתפלל הם מפסיקים להתפלל, לכן יש ילדים שעומדים בבית הכנסת ולא מוציאים מילה מהפה, מפני שהכריחו אותם להתפלל, אבל ההורים אינם מבינים את זה, וכשרואים שהילד אינו בסדר מיד מעירים לו, ואינם חושבים מה יהיו התוצאות.

ולפעמים ההורים גורמים לתוצאה הפוכה אפילו שלא בכפייה, וכפי שהיה מעשה לפני הרבה שנים שהגיע אלי אבא וסיפר על בנו שאינו לומד, והתברר שהסיבה לזה הייתה מפני שהאבא היה חוקר ודורש אותו כיצד הוא לומד, ולא עשה זאת בדרך כפייה, רק כעומד על המשמר לבדוק ולהעיר, אבל הן שהיה עדין במיוחד, ירא שמים ובעל מידות טובות, כשראה שאביו אינו מרוצה ממנו, זה גרם לו לכאב גדול מאד, עד שלא היה מסוגל להתרכז בלימודו, כי רצה שאביו יהיה מרוצה ממנו, וחשב כל הזמן כיצד לרצות את אביו, וכשהלב טרוד במחשבה אחרת אי אפשר ללמוד.

וכבר מבואר כן בגמרא (ע"ז יט, א) שמסופר שם על לוי ורבי שמעון ברבי שלמדו תורה מפי רבי, הנה באותו הזמן עדיין לא היו גמרא ומשניות מסודרות, אבל למדו בעל פה את המשניות בלשונם המקובל איש מפי איש עד משה רבינו, והיו אנשים שנקראו "תנאים" מפני שזכרו בעל פה את הנוסחאות המקובלות של לשון המשנה, והיו אנשים כאלו מתחילת מתן תורה עד זמן ממושך גם אחרי שנכתבה המשנה, וזהו שמצינו הרבה פעמים בגמרא 'תני תנא קמיה דרבי יוחנן', 'תני תנא קמיה דרבי אבהו', שהם התנאים שהיו שונים בעל פה את הברייתות והמשניות בלשונם המקובל במדויק.

וכשסידר רבינו הקדוש את המשניות מפני צורך השעה, כתב שישה סדרי משנה שהם החלק הנגלה, אבל גם רמז בתוך המשניות הרבה סתרי תורה, והקדמונים ביארו (הרמ"ע מפאנו במאמר מאה קשיטה, והגר"א מובא בהקדמת פאת השולחן) שמטעם זה אנו מוצאים בגמרא שמכוח קושיא אמרו על המשנה 'חיסורי מחסרה והכי קתני', ואילו שכשקשה על ברייתא אמרו 'תריץ ואימא הכי', כי 'חיסורי מחסרה והכי קתני' אינו תירוץ והוספה על המשנה, אלא הכל רמז בתוך המשנה, והוא מהחלק הנסתר של סודות התורה שהחסירו רבי בכוונה, ולא הזכירו במשנה כי אם ברמיזה, ולכן לא תיקנו והוסיפו זאת בגוף המשנה.

וכמו שידוע כי בפסוקי התורה יש בהם הרבה נסתר, וכמו שאמרו (עירובין כא, ב) שיש לדרוש על כל תג ותג תילי תילים של הלכות, ויש את

חפץ, זהו טבע האדם, וכך גם הבן שהיה טרוד כל הזמן במחשבה שצריך לרצות את אביו, מחשבה כזו בשעת הלימוד מפריעה וגורמת שלא יוכל להתרכז בלימודו כראוי.

והחינוך הנכון הוא שלא בדרך כפייה, לכן כשמתחילים ללמד את הילד אל"ף ב"ית, אם רואים שאינו רוצה ללמוד, מפתים אותו ונותנים לו סוכרייה, וכך בתחילה הוא לומד בשביל הסוכרייה, עד שמקבל טעם באל"ף ב"ית ונהנה מזה, וכן אחר כך כשמלמדים אותו לקרוא ולחבר את האותיות, אם זה לא מעניין אותו נותנים לו סוכרייה, ובמשך הזמן כשהוא רואה שהוא יודע הוא נהנה מזה, והידיעה נותנת לו מרץ להמשיך הלאה, וכך בכל השלבים שמלמדים אותו, במשך הזמן יקבל טעם בזה, עד שירצה מעצמו ללמוד.

וכן בתפילה, כיצד מחנכים בתפילה? בדרך הטבע ילד מחקה את אביו ומתפלל כמוהו, וכפי שרואים ילד קטן שמגיע הביתה ולובש את הטלית של אביו ועושה את עצמו לחזן, זהו טבע החיקוי, כי הוא רואה שהגדולים עושים ככה, וממילא גם הוא רוצה להיות כמו גדול, למרות שאינו מבין מדוע עושים זאת, וכך גם כשילד קטן מתחיל לעשן, ידוע בשם האמרי אמת מגור שאמר כי העישון מתחיל ביגאוה, שהילד רואה שהגדולים מעשנים, וגם הוא רוצה להרגיש חשיבות ולהיות כמו גדול, אך לבסוף זה גם 'תאוה', שמקבל טעם בעישון ומתמכר לזה.

כל ילד מטבעו רוצה להיות כמו גדול, ויש ילדים קטנים שבאים מבית הכנסת בימים הנוראים, וחוזרים על כל המנגינות של החזנים, למרות שאינם מבינים כלל את פירוש המילים ורק אוהבים את המנגינה, כי הטבע של הילד הוא לחקות את מה שהוא רואה אצל המבוגרים, וכשהוא רואה שאביו מתפלל גם הוא רוצה להתפלל כמו אביו, וכך במשך הזמן הרגל נעשה טבע עד שמבין את פירוש המילים ומקבל טעם בתפילה, שהתפילה נעשית אצלו תענוג, והוא אוהב את התפילה, אבל אם מכריחים אותו בכפייה להתפלל, זה משניא עליו את התפילה.

כך הוא טבע הילד בכל העניינים, כמו שידוע שאם רוצים שהילד יאכל ודורשים ממנו לאכול בכפייה, או שהוא מרגיש שרימו אותו ודחפו לו את האוכל בהיסח הדעת, זה גורם שהוא לא רוצה לאכול, ולפעמים הוא גם מקיא את מה שאכל, אבל אם לא מבקשים ממנו שיאכל, הוא מעצמו אוכל הרבה לשובע עד שלפעמים צריכים למנוע אותו שלא יאכל יותר מדי שזה מזיק לבריאות, כי באמת יש תאוות האכילה והאוכל הוא טעים, אלא שאם מכריחים אותו לאכול זה משניא עליו וגורם שיעשה דווקא להיפך.

וכך היא המידה בכל ענייני החינוך, כשמלמדים את הילד חומש או גמרא, אם מכריחים אותו ללמוד זה גורם שיסנא את הלימוד, וכך גם אם אדם לומד מוסר מפני שהכריחוהו לזה, אינו יכול להמשיך ללמוד מוסר, מפני שאינו מרגיש כלל שהוא צריך את זה, ואינו מבין לשם מה הוא צריך ללמוד מוסר, בפרט אם כתוב שם דברים שהם נגד הטבע שלו, זה לא מדבר אליו, ואינו רוצה שיאמרו לו מה לעשות.

אבל באמת צריכים לדעת כי ספרי המוסר אינם רק דברי תוכחה, אלא יש בהם הרבה ידיעות מעניינות מאד, ואפשר ללמוד אותם כמו לימוד בקיאות, שזה מושך לדעת עוד ידיעה ועוד ידיעה, ויש סקרנות לדעת ידיעות גם במוסר, מה היא זהירות ומה היא זריזות, אלא שיש כאלה שמפחדים מלימוד המוסר, מפני שחושבים כי אם יידעו מה היא זהירות ומה היא זריזות, יראו שאינם זהירים ולא זריזים, ויהיה להם גיהנום.

ומעשה שהיה באדם אחד שפחד לפתוח ספרי מוסר בילדותו, עד שפעם אחת שלא בכוונה פתח ספר חיי אדם בהלכות ראש השנה ויום כיפור, שיש שם דברי חיזוק והתעוררות על מה צריך לחזור בתשובה, וכשראה את הדברים הבין שהוא רחוק מלהיות צדיק, כי הוא לא היה מקיים את כל הדברים הכתובים שם, אבל לא הצטער אלא שמח בזה, שעכשיו הוא יודע מה שצריך לתקן, והוא יודע את הבעיה שיש לו, וכמו אדם שיש לו בעיה רפואית שיכול לטפל בה, שהוא שמח שידוע את הבעיה ויכול לרפא אותה.

ויש גם עניין של חינוך עצמי הנוגע לכל אחד ואחד, בני הישיבה שייך אצלם חינוך עצמי בשמירת סדרי הישיבה, ובאמת סדרי הישיבה הם קצרים מאד, והזמן הקבוע במסגרת הסדרים הוא עד השעה עשר בלילה, ומי שזקוק הרבה למנוחה יכול ללכת לישון מיד אחר הסדר, ורוב הציבור

יכולים בנקל להקפיד על שמירת כל סדרי הישיבה, ויש אפילו עודף זמן, אבל צריכים שתהא זריזות לישון בזמן מיד אחר שמפסיקים ללמוד, ולא להורות היתר ולהעביר הזמן בבטלה, כי אמנם שיחה בטילה זה מושך ומעניין מאד, אבל זה בטלה.

וכבר אמרו חז"ל (ספרי דברים יא, כב) "אם תעזבני יום יומיים אעזבך", **אדם שנהנה מהבטלה זה אסון, כי הבטלה מושכת ועלול להתמכר לזה,** וכמו שיש התמכרות לסמים ואלכוהול, ויש גם התמכרות לדברים אסורים גרועים יותר, כך גם יש התמכרות לבטלה שאינו הולך לישון בזמן, ומוכרח להעביר זמן רב בבטלה, זהו דבר שלא היה בישיבה מלפנים, ואפילו בלומז'א שהיו שם בעיקר בחורים מבוגרים, המתמידים הכי גדולים הלכו לישון בזמן, וקמו לתפילת שחרית בישיבה.

אני זוכר ששני המתמידים הכי גדולים בישיבת לומז'א, האחד היה לומד עד השעה אחת עשרה וחצי בלילה, והשני למד עד שתיים עשרה בלילה, אבל מיד לאחר מכן היו הולכים לישון וקמו לתפילת שחרית בישיבה, וכל היום למדו בלי הפסקה, לאחר תפילת שחרית היו יורדים לרגעים ספורים לחדר האוכל, ומיד אחר כך חזרו ללמוד עד תפילת מנחה בלי הפסקה, ושוב היו יורדים לרגעים ספורים לארוחת הצהריים, ומיד לאחר מכן חזרו ללמוד, בלי הפסקה של מנוחת צהריים, וכך המשיכו ללמוד עד סדר מוסר, וכולם היו נמצאים בסדר המוסר, ולאחר תפילת מעריב חזרו ללמוד עד סוף היום, ללא שום בטלה.

כל אחד צריך ללמוד לפי כוחותיו, ומי שמקפיד על שמירת כל סדרי הישיבה, ומשתדל עם זריזות ללכת לישון בזמן, הרי הוא עוסק במצוה כל הזמן, כי הוא ישן כדי שיהיה לו כוח ללמוד, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) כי אדם שכל מעשיו לשם שמים, וישן כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם, הרי הוא עובד השם בשינתו, וכך גם נפסק להלכה בדין שלוחי מצוה, שפטורים מן הסוכה גם בשעת שינתם, כי השינה שלהם היא לצורך המצוה, כדי שיהיה להם כוח למחר לעסוק במצוה, ונקראים עוסקים במצוה גם בשעת שינתם.

ועוד דבר שברצוני לעורר, הנה אנחנו עומדים כבר בחודש כסלו, ואמנם עדיין לא חנוכה אבל בקרוב יגיעו ימי החנוכה, בפנינו ב' וגם בלומז'א בחנוכה היו אותם סדרי הישיבה ללא שום שינוי, סדר שני התחיל כרגיל בשעה שלוש ורבע, וכולם היו באים בזמן לסדר ומתביישים לאחר, וכשהגיע זמן הדלקת הנרות כולם היו בישיבה, והיו נמצאים בהדלקת הנרות בהיכל הישיבה, ואחר כך היו יורדים לחדרים להדליק נרות, ואחרי ההדלקה היו שרים מעוז צור ישועתי, ומיד אחר כך חזרו לישיבה והמשיכו את הסדר, כך היה בחנוכה.

וכן לשבת חנוכה היו נשארים ללמוד בישיבה, וכי יש חופש בשבת חנוכה? ברוך השם בשנים האחרונות יש חיזוק בישיבה שגם מי שנוסע לשבתות הביתה מקדים לנסוע לפני חנוכה, כדי שלא יהיה רפיון מלימוד התורה בימי החנוכה, ואמנם היו כאלה שלא עמדו בניסיון מפני שהתחילו לדבר על זה מאוחר וסמוך לחנוכה, אבל היו תלמידים רבים שעמדו בניסיון ונשארו לשבת חנוכה בישיבה, לכן מי שצריך לנסוע הביתה לשבת שיקדים וייסע בשבת שלפני חנוכה, ומי שאינו צריך לנסוע לשבתות הביתה באמת אין מצוה בזה, אלא אם ההורים מחכים לו שיש בזה מצות כיבוד הורים, או אם יש לו צורך נפשי בזה, כל אחד לפי טבעו. שיהיה בהצלחה!

נתרם לזכות החפץ בעילום שמו
להצלחת החיידר, פריחתו ושגשוגו
ולהצלחת בני משפחתו ברוחניות וגשמיות
ימלא ד' כל משאלות לבם לטובה!